



جامعه المصطفی العالمیه - مجتمع آموزش عالی مشهد مقدس

پایان نامه کارشناسی ارشد (ماستری) حقوق جزا و جرم شناسی

موضوع:

جرائم علیه مأمورین دولت در فقه و حقوق ایران و افغانستان

استاد راهنما :

دکتر عارف حمد اللہی

دانش پژوه:

حامد حسنی

کد تحصیلی: ۱۱۵۶۴۳۳

سال ۱۳۹۹

مقدم

صفحه مسئولیت:

«مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده است.»

«هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، اشکالی ندارد و نشر آن بدون اجازه از جامعه

المصطفی ممنوع می باشد.»

اهدا :

این اثر را به روح شهدا، انبیاء، صدیقین، صلحا و تمامی معلمین و اساتید بشریت و ارواح  
اموات و گذشتگان خودم تقدیم می‌نمایم.

## تقدیر و سپاس:

با سپاس و حمد و ثنای الهی و درود فراوان بر روان پاک تمام انبیاء و ائمه معصومین (علیهم السلام)، و شهداء، به اقتضای ادب از زحمات صادقانه تمامی اساتیدی که در طول تحصیل در راستای کسب علم- و معرفت، بارگران ما را به دوش کشیدند و ریزه‌خوار خوان گسترده‌ی دانش آنان بودیم، به حکم وظیفه‌ی شاگردی، از باب «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ الْمَخْلُوقَ لَمْ يَشْكُرِ الْخَالِقَ» و به مصداق «مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا فَقَدْ صَيَّرَنِي عَبْدًا» از صمیم قلب تشکر و قدردانی نمایم؛ مخصوصاً از استاد محترم؛ دکتر حمدالهی (زیده عزه) که به عنوان راهنمای پایان‌نامه، در تدوین و نوشتار این اثر یاری‌ام کردند و استاد محترم؛ ..... که به عنوان استاد داور، از هدایات و نکات اصلاحی و راهنمایی خویش حقیر را بهره‌مند نمودند، و از تمامی دوستان و خانواده‌ام کمال سپاس و تقدیر ویژه نمایم و برای همه عزیزان توفیق روز افزون مسئلت نمایم .

اللهم تقبل منا بأسن القبول

آمین یارب العالمین.

حامد حسنی - مشهد مقدس

چکیده:

شناخت عوامل وقوع جرم فرایندی چند بعدی است. وقوع جرائم علیه مأمورین دولتی به لحاظ این که جرائمی خاص از جهت شرایطی که بزه‌دیده‌ی این جرم دارد، جای تأمل و تعمق بیشتری دارد. بدون تردید اعمال مدیریت موثر بر مأمورین دولتی مستلزم شناخت پیچیدگی‌های رفتاری مخاطبین و مراجعه‌کنندگان و اتخاذ تدابیر و روش‌های مناسب رفتاری و استفاده از الگوهای مهارتی مناسب جهت کنترل و مهار ایشان و در نهایت حفظ نظم عمومی و اجرا و تطبیق درست عدالت در جامعه خواهد بود. که در این پژوهش جرائم علیه مأمورین دولتی از منظر فقه و حقوق ایران و افغانستان بررسی و عناصر مادی، معنوی و قانونی آنها مورد تحلیل قرار گرفته است.

روش پژوهش حاضر، از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه، تحلیلی - توصیفی بوده و از شیوه‌ی «گردآوری اطلاعات» و به صورت کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است.

جرائم علیه مأمورین دولتی در یک تعریف کلی عبارت است از «هرگونه گفتار، رفتار و اعمالی که مانع تطبیق عدالت گردد» و در قالب‌های توهین، فحاشی، افترا، استعمال زور، تهدید و ارباب، تمرد و عمل انتقام‌جویانه و ضرب و جرح عینیت پیدا می‌کند. آنچه منجر به وقوع این جرائم در یک تعامل اجتماعی بین مردم و بخشی از جامعه می‌گردد، قانون‌گریزی است که خود واجد عوامل مختلف فردی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. ورود قانون‌گریزی به تعامل مدنظر ابعاد و آثار مختلفی را می‌تواند در پی داشته باشد. وقوع خشونت در این تعامل، به سبب قانون‌گریزی امری محتمل است که قانون‌گذاران از این اقدام به عنوان مصادیق جرائم علیه مأمورین دولتی نام برده و برای آن مجازات تعیین کرده‌اند.

عوامل فردی، روانی، اجتماعی و محیطی مهم‌ترین عواملی هستند که ریشه‌ی تمام آن‌ها هوای نفس بوده و در وهله‌ی نخست قانون‌گریزی و سپس، وقوع خشونت و جرائم علیه مأمورین

دولتی را به دنبال دارد. از این رو، رفع بخشی از مشکلات مرتبط با عوامل مذکور تا حد زیادی می‌تواند وقوع تعدی علیه مأمورین دولتی را کاهش دهد. رسیدگی به مصداق‌های جرائم علیه مأمورین دولت که در آن، مرتکب و مجنی‌علیه نظامی بوده و موضوع جرم در ارتباط با خدمت نظامی است، در صلاحیت محاکم نظامی قرار می‌گیرد؛ اما رسیدگی به سایر مصداق جرائم مذکور در صلاحیت محاکم عمومی است.

کلید واژه‌ها: دولت، مأموران دولتی، مسئولیت، تعامل، توهین و تمرد، ضرب و جرح.

## فهرست مطالب

|    |                                   |
|----|-----------------------------------|
| 1  | ۱- طرح تحقیق                      |
| ۱  | ۱-۱- مقدمه                        |
| ۲  | ۱-۲- بیان مسأله                   |
| ۲  | ۱-۳- پرسش‌های تحقیق               |
| ۲  | ۱-۴- فرضیه‌های تحقیق              |
| ۳  | ۱-۵- پیشینه و ضرورت انجام تحقیق   |
| ۴  | ۱-۶- اهداف تحقیق                  |
| ۵  | ۱-۷- روش تحقیق                    |
| ۵  | ۱-۸- نظریه‌پردازی یا نوآوری تحقیق |
| ۵  | ۱-۹- تبیین پلان تحقیق             |
| ۱  | 1-بخش اول: کلیات                  |
| ۱۰ | ۱-۱. مفهوم‌شناسی                  |
| ۱۰ | ۱-۱-۱. دولت                       |
| ۱۰ | ۱-۱-۱-۱. تعریف لغوی دولت          |
| ۱۰ | ۱-۱-۱-۲. تعریف اصطلاحی دولت       |
| ۱۲ | ۱-۱-۱-۳. دولت در پرتو فقه         |
| ۱۳ | ۱-۱-۱-۴. تعریف قانونی             |



## طرح بیان

|    |  |
|----|--|
| ۱۴ | ۱-۱-۲. مأمور دولت                              |
| ۱۴ | ۱-۱-۲-۱. تعریف لغوی                            |
| ۱۴ | ۱-۱-۲-۲. تعریف اصطلاحی                         |
| ۱۴ | ۱-۱-۲-۳. تعریف فقهی                            |
| ۱۶ | ۱-۱-۲-۴. تعریف قانونی                          |
| ۱۹ | ۱-۲. پیشینه جرائم علیه مأمورین دولت            |
| ۱۹ | ۱-۲-۱. در فقه و حکومت‌های اسلامی               |
| ۲۱ | ۱-۲-۲. در حقوق ایران                           |
| ۲۲ | ۱-۲-۳. در حقوق افغانستان                       |
| ۲۴ | ۱-۳. مصادیق مأمورین دولتی                      |
| ۲۴ | ۱-۳-۱. مصادیق مأمورین دولتی از منظر فقه        |
| ۲۴ | ۱-۳-۲. مصادیق مأمورین دولتی از نظر قانون ایران |
| ۲۷ | ۱-۳-۳. مصادیق مأمورین دولتی در قانون افغانستان |
| ۲۹ | ۲-بخش دوم: جرائم علیه مأمورین دولتی            |
| ۳۰ | ۲-۱. جرم توهین نسبت به مأمورین دولتی           |
| ۳۱ | ۲-۱-۱. در فقه                                  |
| ۳۱ | ۲-۱-۱-۱. دیدگاه فقها                           |
| ۳۳ | ۲-۱-۱-۲. ادله‌ی فقها                           |

## طرح بیان

|    |  |
|----|--|
| ۳۴ | ۲-۱-۲. در حقوق ایران                   |
| ۳۵ | ۲-۱-۲-۱. عنصر مادی توهین               |
| ۳۶ | ۲-۱-۲-۲. عنصر روانی یا معنوی           |
| ۳۶ | ۲-۱-۲-۳. عنصر قانونی توهین             |
| ۳۸ | ۲-۱-۳. در حقوق افغانستان               |
| ۳۹ | ۲-۱-۳-۱. عنصر مادی                     |
| ۳۹ | ۲-۱-۳-۲. عنصر معنوی                    |
| ۳۹ | ۲-۱-۳-۳. عنصر قانونی                   |
| ۴۱ | ۲-۲. جرم تَمَرّد نسبت به مأمورین دولتی |
| ۴۱ | ۲-۲-۱. در فقه                          |
| ۴۱ | ۲-۲-۱-۱. دیدگاه فقها                   |
| ۴۴ | ۲-۲-۱-۲. ادله‌ی فقها                   |
| ۴۵ | ۲-۲-۲. در حقوق ایران                   |
| ۴۶ | ۲-۲-۲-۱. عنصر مادی تَمَرّد             |
| ۴۶ | ۲-۲-۲-۱-۱. رفتار مجرمانه               |
| ۴۶ | ۲-۲-۲-۱-۲. خصوصیات مرتکب               |
| ۴۶ | ۲-۲-۲-۱-۳. خصوصیات مجنی علیه           |
| ۴۶ | ۲-۲-۲-۱-۳-۱. مأمور دولت بودن           |

- ۴۷ ۲-۳-۱-۲-۲-۲. در حین انجام وظیفه بودن
- ۴۸ ۲-۲-۲-۲. عنصر روانی یا معنوی
- ۴۸ ۳-۲-۲-۲. عنصر قانونی تمرد
- ۴۹ ۳-۲-۲. در حقوق افغانستان
- ۵۰ ۱-۳-۲-۲. ممانعت از تطبیق عدالت در جرائم تروریستی
- ۵۰ ۱-۱-۳-۲-۲. عنصر مادی
- ۵۰ ۲-۱-۳-۲-۲. عنصر معنوی
- ۵۰ ۳-۱-۳-۲-۲. عنصر قانونی
- ۵۱ ۲-۲-۳-۲. ارتکاب جرم ممانعت از تطبیق عدالت توسط موظف خدمات عامه
- ۵۱ ۱-۲-۳-۲-۲. عنصر مادی
- ۵۱ ۲-۲-۳-۲-۲. عنصر معنوی
- ۵۱ ۳-۲-۳-۲-۲. عنصر قانونی
- ۵۱ ۳-۲-۳-۲. استعمال زور، تهدید و ارباب در جرم ممانعت از تطبیق عدالت
- ۵۲ ۱-۳-۳-۲-۲. عنصر مادی
- ۵۳ ۲-۳-۳-۲-۲. عنصر معنوی
- ۵۳ ۳-۳-۳-۲-۲. عنصر قانونی
- ۵۴ ۴-۳-۲-۲. جرم تهدید علیه موظفین خدمات عامه
- ۵۵ ۱-۴-۳-۲-۲. عنصر مادی

## طرح بیان

- ۵۵ ۲-۴-۳-۲-۲. عنصر معنوی
- ۵۵ ۳-۴-۳-۲-۲. عنصر قانونی
- ۵۵ ۵-۳-۲-۲. عمل انتقام جویانه علیه موظفین خدمات عامه
- ۵۵ ۱-۵-۳-۲-۲. عنصر مادی
- ۵۶ ۲-۵-۳-۲-۲. عنصر معنوی
- ۵۶ ۳-۵-۳-۲-۲. عنصر قانونی
- ۵۷ ۳-۲. جرم ضرب و جرح نسبت به مأمورین دولتی
- ۵۷ ۱-۳-۲. در فقه
- ۵۷ ۱-۱-۳-۲. دیدگاه فقها
- ۵۸ ۲-۱-۳-۲. ادله‌ی فقها
- ۵۹ ۲-۳-۲. در حقوق ایران
- ۵۹ ۱-۲-۳-۲. عنصر مادی
- ۵۹ ۲-۲-۳-۲. عنصر معنوی
- ۶۰ ۳-۲-۳-۲. عنصر قانونی
- ۶۰ ۳-۳-۲. در حقوق افغانستان
- ۶۰ ۱-۳-۳-۲. عنصر مادی
- ۶۰ ۲-۳-۳-۲. عنصر معنوی
- ۶۰ ۳-۳-۳-۲. عنصر قانونی

## طرح بیان

---

|    |                                |
|----|--------------------------------|
| ۶۱ | جمع بندی                       |
| ۶۴ | پیشنهادهای راهکارها و راه حلها |
| ۶۵ | فهرست منابع و مآخذ             |
| ۶۵ | الف) منابع فارسی               |
| ۶۹ | ب) منابع عربی                  |
| ۷۱ | ج) مجموعه قوانین               |

مقدمه

جرایم علیه مأمورین دولتی مانند توهین، فحاشی، تحقیر، تعدی و تمرد نسبت به آن‌ها، ضرب و جرح ..... در همه جوامع و طول دوره‌ها و حکومت‌های گوناگون وجود داشته است، ولی میزان شدت و ضعف آن‌ها در دوره‌های مختلف متفاوت است. اکثر نظام‌های سیاسی از طریق جرم‌انگاری و وضع مجازات سعی در کاهش پدیده «تعدی علیه مأمورین دولت» داشته‌اند که بدین ترتیب روند اجرای صحیح قانون و اجرای دقیق عدالت و نظم اجتماعی با اختلال مواجه نشود.

با توجه به اینکه امروزه تعدی علیه مأمورین دولت یکی از مشکلات دولت‌ها و ملت‌ها به حساب می‌آید، ما را بر آن داشت که مسئله مهمی که یکی از ضروریات زندگی در ایران و افغانستان است، تحت عنوان «جرایم علیه مأمورین دولتی از منظر فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان» را مورد کاوش و تحلیل قرار داده و عناصر، مصادیق و مجازات این گونه جرایم را بررسی نماییم.

### طرح تحقیق

بیان مسأله

مفهوم «دولت»، «مأموران دولتی» و در پی آن مفهوم «جرائم علیه مأمورین دولتی» از مفاهیمی است که در نگاه اول، بدیهی به نظر می‌رسد، اما از نگاه فقه و حقوق کیفری قابل بررسی است. در بیشتر کشورها بخشی از قوانین و مقررات کیفری به جرم‌انگاری اقدام علیه مأمورین دولت و نیز وضع مجازات برای این رفتار اختصاص یافته است. پژوهش حاضر، که مطالعه تطبیقی این جرم در فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان است، نیز از این مامر مستثنی نیست. نظام حقوق کیفری افغانستان نیز همچون نظام حقوق کیفری ایران، از جمله نظام‌های کیفری شرعی محسوب می‌شود، با این تفاوت که مبنای شرعی وضع احکام کیفری در ایران، فقه امامیه ولی در افغانستان، فقه حنفی است. با اینکه میان رویکرد این دو نظام فقهی، تفاوت آشکاری در بیان ماهیت و اوصاف جرائم علیه مأمورین دولت وجود ندارد، لیکن رویکرد حقوق کیفری ایران و افغانستان در این باب، واجد تفاوت‌های اندک اما قابل تأملی است.

جرائم علیه مأمورین دولت مطابق حقوق کیفری ایران و افغانستان در قالب‌های توهین، تحقیر، فحاشی، تمرد، استعمال زور، تهدید و ارباب، عمل انتقام‌جویانه علیه مأمورین دولتی و ضرب و جرح قابل تحقق است که هرکدام در این پژوهش از دیدگاه فقهای مذاهب اسلامی و حقوق کیفری ایران و افغانستان بررسی و تحلیل می‌گردد. ابتدا معنا و مفهوم دولت، مأمورین دولتی، پیشینه جرائم علیه مأمورین دولتی بررسی می‌گردد. سپس، مصادیق جرائم علیه مأمورین دولتی و ارکان و عناصر این جرائم که شامل مرتکب، رفتار مجرمانه، موضوع جرم و نتیجه‌ی مجرمانه است، همچنین مجازات‌های جرائم علیه مأمورین دولتی، مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد.

پرسش‌های تحقیق

نگارنده در تدوین موضوع این پایان‌نامه، با توجه به عنوان پژوهش حاضر «جرائم علیه مأموران دولت»، تلاش بر این دارد تا «جرائم علیه مأمورین دولتی» را بررسی نموده و عناصر اصلی و ویژه‌گی‌ها و نواقص و اشکالات قانونی موجود در این موضوع جزایی را مورد بررسی و تحلیل قرار داده و از این رهگذر پاسخ سنوالات ذیل دست یابد.

سئوال اصلی تحقیق:

\* جرائم علیه مأمورین دولت و ارکان آن از منظر فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان چیست؟

سئوال‌های فرعی تحقیق:

۱- مفهوم و ماهیت دولت چیست؟

۲- منظور از مأمورین دولتی چه کسانی هستند؟

۳- مفهوم و ماهیت جرائم علیه مأمورین دولتی چیست؟

۴- مصادیق جرائم علیه مأمورین دولتی و عناصر آن‌ها کدام است؟

فرضیه‌های تحقیق

در پاسخ به سئوال اصلی و سئوال‌های فرعی، چند فرضیه به شرح زیر ارائه می‌گردد تا در نهایت صحت و سقم آن‌ها روشن گردد.

- جرائم علیه مأمورین دولتی در یک تعریف کلی عبارت است از هرگونه گفتار، رفتار و عملیات فیزیکی نسبت به مأمورین دولتی، در حال انجام وظیفه، یا مربوط به امور حکومتی و وظیفه‌وی وی که مانع تطبیق عدالت گردد.
- «دولت» در اصطلاح سیاسی قرون اخیر، به معنای حاکمیت و جامعه سیاسی سازمان‌یافته با حکومتی متمرکز که انحصار استفاده درست از قدرت درونی یک قلمرو جغرافیایی معین را حفظ می‌کند آمده است و از سه رکن اساسی جمعیت، سرزمین و قدرت عالی‌تکثیر می‌شود.

• هرچند اصطلاح مأمور دولتی، مفهومی عام است، ولی در عین حال در رشته‌های مختلف حقوق داخلی و بین‌المللی فراوان به‌کار می‌رود. می‌توان گفت مأمور دولت، فرد یا افرادی هستند که رابطه استخدامی (اعم از قراردادی، رسمی، پیمانی و...) با دولت داشته باشد و این عبارت مترادف کارمند یا مستخدم دولت است.

مأمور دولت در حقوق جزا شخصی است که در راستای مصالح عامه وظایفی را انجام می‌دهد که بر عهده‌ی دولت یا اشخاص حقوقی حقوق عمومی می‌باشد و قانون به وی واگذار کرده است.

• جرائم علیه مأمورین دولتی از یک فعل ساده و یک قصد واحد به‌وجود می‌آیند؛ لذا یک جرم ساده یا بسیط محسوب می‌گردند و چون در فاصله‌ی زمانی کوتاهی شروع و ختم می‌شود، از جمله جرائم آنی هستند. از طرفی قانون‌گذار، به جز در ضرب و جرح تحقق آن‌را منوط به حصول نتیجه‌ی مجرمانه نکرده است؛ بنابراین یک جرم مطلق محسوب می‌شود.

• جرائم علیه مأمورین دولتی، به طور کلی در قالب‌های توهین، فحاشی، تمرد و ضرب و جرح عینیت پیدا می‌کند، که هرکدام دارای عناصر و ارکان مادی، معنوی و قانونی هستند.

جرم توهین به اشخاص از نظر مقررات کیفری عبارت است از به‌کار بردن الفاظی که صریح یا ظاهر باشد و یا ارتکاب اعمال و انجام حرکاتی که با لحاظ عرفیات جامعه و با در نظر گرفتن شرایط زمانی و مکانی و موفقیت اشخاص موجب تخفیف و تحقیر آنان شود.

و جرم تعدی و تمرد نسبت به مأمورین دولتی نیز عبارت است از هرگونه حمله یا مقاومتی که با نوعی عملیات فیزیکی نسبت به مأمور دولت، در حال انجام وظیفه آنان، صورت گیرد.

ضرب و جرح نیز در یک تعریف کلی عبارت است از وارد نمودن صدمه جسمی به اشخاص.

در این نوشتار تلاش بر این است که جرائم علیه مأمورین دولتی و مصادیق آن‌ها به‌طور اختصار از دیدگاه فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد.

پیشینه و ضرورت انجام تحقیق

هرچند برخی از موارد و مصادیق جرائم علیه مأمورین دولت، مانند جرم تمرد، به طور پراکنده طی مقالات و بعضاً پایان‌نامه بررسی و نوشتارهایی در آن رفته است، اما مصادیق کاملی از جرائم علیه مأمورین دولت و به‌خصوص در فقه و قانون افغانستان کار نگردیده است. در ادامه به برخی از این موارد و رابطه آنها با موضوع پژوهش حاضر و نواقص آنها اشاره می‌گردد.

۱- محمد حسین غلامی، در «تمرد نسبت به مأمورین دولت در حقوق کیفری ایران»؛ [دانشگاه امام صادق علیه السلام، دانشکده معارف اسلامی و حقوق، ۱۳۸۱/۱۰/۷]. در این مقاله فقط به یکی از جرائم علیه مأمورین دولت در حوزه حقوق کیفری ایران پرداخته شده است، اما به دیگر جرائم علیه مأمورین دولت و به خصوص در حوزه افغانستان جای آن خالی است. با توجه به موضوع پایان‌نامه حاضر جایگاه بررسی موضوع در حقوق کیفری افغانستان هم‌چنان خالی است.

۲- محمد میرزائی فراقی، «تمرد در حقوق کیفری ایران»؛ [دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، اسفند ۱۳۷۷]. این پایان‌نامه به بررسی جرم تمرد از مأمورین دولت در حقوق کیفری ایران پرداخته شده است. با توجه به اینکه جرم علیه مأمورین دولت یکی از مهمترین اباحت در این زمینه است اما این اثر فقط جرم تمرد، آن مهم از منظر حقوق کیفری ایران بررسی کرده است که با وجود پیشرفت در همه زمینه‌ها جرائم علیه مأمورین دولت هم پیشرفت کرده است که به آن جرائم پرداخته نشده است و از نظر فقهی و قانون افغانستان بررسی نشده است.

۳- سید علی دیدگاه، اسلام مندنی، «بررسی جرم تمرد نسبت به مأمورین دولتی در حین انجام وظیفه به تبعیت از قانون»؛ ارائه شده در [اولین همایش بین‌المللی فقه و حقوق، وکالت و علوم اجتماعی]، همدان، ۲۲ تیر ۱۳۹۶، <https://civilica.com/doc/674219>. در این مقاله نیز تنها به بررسی جرم تمرد نسبت به مأمورین دولت در حین



وظیفه از منظر قانون مجازات اسلامی ایران پرداخته شده است. اما به سایر مصادیق جرائم علیه مأمورین دولت پرداخته نشده است و همچنین از نظر فقه و قانون افغانستان بررسی نگردیده است.

۴- مصطفی جعفر پیشه، «ادله نقلی حق ترمرد از منظر اهل بیت و اهل سنت»؛ [پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پرتال جامع علوم انسانی، مجله طلوع نور، سال نهم، شماره ۳۲، تابستان ۱۳۹۸]. در این مقاله نیز صرفاً حق ترمرد از حکومت و فرامین حکومتی از منظر فقهی بحث گردیده است، که هرچند به طور مستقیم به حق ترمرد علیه مأمورین دولتی نپرداخته است، اما می‌توان گفت به نوع حق ترمرد نسبت به حکومت، ترمرد از مأمورین حکومتی هم تلقی می‌گردد. و نکته قابل تأمل این است که اولاً فقط حق ترمرد از فرامین حکومتی بحث شده است، دوماً حق ترمرد صرفاً از دیدگاه فقهی بررسی گردیده است، و جای بحث آن از نظر حقوق ایران و افغانستان همچنان خالی است.

۵- حجت الله ابراهیمیان، عبدالسبحان صدیقی، «کیفر توهین و دشنام اشخاص از دیدگاه فقهای مذاهب اسلامی و حقوق ایران و افغانستان»؛ [بایگ مجلات تخصصی نور، نشریه فقه مقارن، سال هفتم، شماره ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۸]؛ <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۶۲۱۴۱۰>. در این مقاله یکی از جرائمی را که می‌تواند از مصادیق جرائم علیه مأمورین دولتی نیز واقع گردد، از منظر فقهای مذاهب اسلامی و حقوق ایران و افغانستان مورد بررسی قرار گرفته است. در این مقاله هرچند جرم توهین به‌طور مطلق بررسی گردیده و در خصوص توهین علیه مأمورین دولتی صراحت ندارد، لکن احکام و موارد بررسی شده به طور کلی می‌تواند شامل توهین علیه مأمورین دولتی نیز گردد. اما نکته‌ای قابل توجه این است که مصادیق دیگری از جرائم علیه مأمورین دولتی مانند ترمرد و ضرب و جرح و استعمال زور و تهدید و... بررسی نگردیده است.

همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، پژوهش‌های انجام شده در این موضوع، هرکدام به گوشه‌ای از جرائم علیه مأمورین دولت پرداخته‌اند. با توجه به حساسیت و اهمیت مسأله‌ی جرائم علیه مأمورین دولت، به‌خصوص در فقه اسلامی و در حقوق کیفری افغانستان، مطالعات و پژوهش‌های بیشتری را می‌طلبد. که پژوهش حاضر با توجه به این مهم، به بررسی ابعاد، عناصر تشکیل دهنده و مجازات‌های جرائم علیه مأمورین دولتی در فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان خواهد پرداخت.

اهداف تحقیق

به‌طور خلاصه هدف‌های پژوهش حاضر با توجه به موضوع آن، عبارت است از:

۱. مفهوم‌شناسی، دولت، مأمور دولتی و جرائم علیه مأمور دولت در فقه و حقوق کیفری.
۲. بررسی مصادیق مأمورین دولتی از دیدگاه فقها و حقوق موضوعه ایران و افغانستان.
۳. تحلیل و بررسی اقسام و عناصر جرائم علیه مأمورین دولتی در از منظر فقه و حقوق.
۴. بررسی تطبیقی جرائم علیه مأمورین دولت از دیدگاه فقه و حقوق ایران و افغانستان.
۵. ارائه راهکارها و راه‌حل‌های مناسب در راستای تحقق جامعه سالم و به دور از ظلم و تبعیض و... در پرتو اجرای درست قوانین فقه و حقوق جزایی اسلام و حقوق کیفری.

به‌طور کلی، تحقیق حاضر در پی بررسی ابعاد مختلف جرائم علیه مأمورین دولتی در فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان می‌باشد.

### روش تحقیق

روش پژوهش حاضر با توجه به موضوع مورد نظر، از نظر هدف، کاربردی و از نظر شیوه، تحلیلی-توصیفی است. ابتدا موضوع تحقیق مطرح و سپس با نگرش به نوع پژوهشی که باید انجام شود، اطلاعات لازم مرتبط با موضوع گردآوری می‌گردد. در نهایت، براساس داده‌های موجود، مسأله مورد نظر مورد تحلیل و ارزیابی و توصیف قرار می‌گیرد. خصوصاً سعی شده است از آراء فقهی و رویه‌های قضایی و احکام صادره از محاکم و دادگاه‌های ایران و افغانستان کمال بهره‌برداری صورت گیرد.

در این پژوهش، از روش «گردآوری اطلاعات» و به‌صورت کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است؛ بدین صورت که برای جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از منابع تألیفی، کتاب‌ها، مقالات تألیفی و ترجمه‌ای و بررسی قوانین مدون داخلی، داده‌های مورد نیاز گردآوری و یادداشت‌برداری گردیده و سپس با منابع کتابخانه‌ای تطبیق داده و به جهت تبیین موضوعات مرتبط، به تحلیل داده‌ها و اطلاعات پرداخته شده و در نهایت به تنظیم و ترتیب بخش‌ها و فصل‌های پژوهش مورد نظر پرداخته شده است.

### نظریه‌پردازی یا نوآوری تحقیق

اگر چه در مواردی به جرایم علیه مأمورین دولت پرداخته شده است هر کدام از آنها نقایصی داشتند و به طور کامل از منظر فقه و قانون افغانستان بررسی نشده است، اما در این نوشتار که تلاش گردیده موضوع جرایم علیه مأمورین دولت هم از منظر فقه و هم از دیدگاه قانون ایران و افغانستان بررسی و تحلیل گردد، به نظر می‌رسد کاری جدید و تازه‌ای باشد.

### تبیین پلان تحقیق

با توجه به موضوع پژوهش، نگارنده در بخش اول پژوهش، جهت ورود به مباحث اصلی تحقیق، مفهوم دولت، مأمورین دولتی، مصادیق مأمورین دولتی و تاریخچه جرایم علیه مأمورین دولتی در فقه و حقوق کیفری ایران و افغانستان به‌طور اختصار پرداخته است.

مهم‌ترین و حساس‌ترین قسمت پایان‌نامه، بخش دوم آن می‌باشد؛ در این بخش مصادیق جرایم علیه مأمورین دولتی، ارکان و عناصر تشکیل دهنده جرایم علیه مأمورین دولتی در سه بخش عنصر مادی، عنصر معنوی و عنصر قانونی بررسی و تحلیل گردیده و به منابع فقهی و حقوقی این پدیده مجرمانه اشاره می‌گردد. البته از نظر عنصر قانونی در مباحث فقهی، منابعی که در باب مجازات جرایم علیه مأمورین دولتی به‌خصوص و شخص متمرکز باشد، یافت نشد؛ اما به روایاتی استناد گردید که بر لزوم اطاعت از دستورات مأموران اشاره دارد.

در قسمت عنصر مادی نیز رفتار مجرمانه، شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم و لزوم یا عدم لزوم نتیجه مجرمانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. موضوع جرایم علیه مأمورین دولتی، خصوصیت فرد مرتکب و مجنی علیه از نظر عمومی و نظامی و وسیله‌ی به‌کار رفته در این‌گونه جرایم، از مباحث مربوط به شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق این جرم است. در مبحث خصوصیات مجنی علیه به مأمور دولت بودن و در حین انجام وظیفه بودن اشاره می‌گردد. همچنین در بخش دوم پژوهش، ضمن موضوعات فوق الذکر، امور شکلی جرایم علیه مأمورین دولتی و مقایسه آن با دفاع مشروع و جرایم مشابه تبیین خواهد شد. از آنجایی که آثار کیفری و مدنی از جمله تبعات هر جرمی است، مجازات اصلی، تبعی و تکمیلی و موارد تخفیف یا تعلیق مجازات از مباحث مطرح شده در آثار کیفری جرایم علیه مأمورین دولتی است.

\*\*\*\*\*

بخش اول: کلیات

۱-۱- مفهوم شناسی:

- مفهوم دولت.
- مفهوم مأمور دولتی.
- مفهوم شناسی جرائم علیه مأمورین دولتی.

۲-۱- تاریخچه جرائم علیه مأمورین دولت:

- در فقه
- در حقوق ایران
- در حقوق افغانستان

۳-۱- مصادیق مأمورین دولت :

- از منظر فقه
- از نظر قانون ایران
- در قانون افغانستان

۱-۱. مفهوم شناسی:

مفهوم «دولت»، «مأموران دولتی» از مفاهیمی است که در نگاه اول، بدیهی به نظر می‌رسد، اما در واقع بسیار پیچیده و مبهم است. بنابراین، با توجه به عنوان پژوهش حاضر «جرانم علیه مأموران دولت»، لازم است مفاهیم سه‌گانه فوق را از دیدگاه فقه، حقوق ایران و افغانستان مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم و از این رهگذر به مصادیق مأموران دولتی و در نهایت به مفهوم جرانم علیه مأمورین دولت و مصادیق این جرانم و عناصر آن دست یافت.

۱-۱-۱. دولت:

۱-۱-۱-۱. تعریف لغوی دولت:

دولت، در لغت به معنای حکومت، سلطنت، هیأت وزیران، سعادت، طالع، جاه، مکت، مدد و کمک آمده است. و نیز این واژه معادل اقبال، بخت، طالع، تمکن، تمول، ثروت، مکت، هستی، حکومت و کابینه به کار رفته است.<sup>۱</sup> دهخدا در «لغت‌نامه» می‌نویسد: واژه «دولت» در لغت به معنای ثروت و دارایی، بخت و اقبال، اقتدار و شوکت، کشور و سرزمین، قدرت و سیطره، مال و ظفر آمده و بدان سبب مال و ثروت را دولت گویند که دست به دست می‌گردد.<sup>۲</sup>

واژه دولت، از ریشه لاتینی «stare» به معنی ایستادن و به صورت دقیق‌تر، از واژه «status» به معنی مستقر و پایرجا گرفته شده است. این لفظ معمولاً به چیزی اطلاق می‌شود که مستقر و در وضع خاصی ثابت و پایدار باشد.<sup>۳</sup>

۱-۱-۲. تعریف اصطلاحی دولت:

در مفهوم‌شناسی «دولت» ما در پی دلایل و مبنای تشکیل دولت که مباحث متعدد و پیچیده‌ای دارد و اظهار نظرهای فراوانی نیز در این خصوص شده است، نمی‌باشیم. بلکه در همین حد که اساساً دولت به چه مفهومی است بسنده می‌نماییم.

اصولاً می‌توان گفت که از زمان ظهور اولین جوامع متمدن در مصر و سومر قدیم، دولت مطرح بوده است. برخی از مدارک تاریخی نشان می‌دهند که دولت، حدود ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح، تشکیل شده است. بدیهی است دولت در جوامع اولیه، شکل ابتدایی و سنتی داشته و در جوامع امروزی تحولات وسیعی یافته است.<sup>۴</sup>

«دولت» در اصطلاح سیاسی قرون اخیر، در معانی زیر آمده است: سلطنت، هیأت سلطنت، هیأت دولت، گروه وزیران، مجموعه‌ی هیأت عالی‌ه حاکمه از شاه و وزراء، حکومت سلطنت، دستگاه حکومتی، هیأت حاکمه، قوه‌ی مجریه، گروهی که بر مملکت حکومت می‌کنند.

از نظر ماکس وبر (Max Weber)، «دولت، سازمانی است که انحصار اعمال قدرت مشروع را در یک منطقه معین در اختیار دارد.» دولت به‌طور کلی، قدرت یا حاکمیتی است که به‌صورت گروهی از مردم، به‌شکل سیاسی سازماندهی شده است.<sup>۵</sup>

دولت، اصطلاحی در فلسفه و علم سیاست است که اجمالاً ناظر بر مجموعه‌ای مشخص از نهادهای سیاسی واجد اقتدار غیرانتزاعی و پایدار و دارای حق انحصاری به‌کارگیری قدرت مشروع برای اعمال حاکمیت بر مردم سرزمینی معین و معرف تمامیت سیاسی - اجتماعی آن کشور می‌باشد.

در اصطلاح و رشته‌های مختلف حقوق تعاریف مختلفی از دولت ارائه شده است:

<sup>۱</sup> - <https://cafebazaar.ir/app/ir.blogestaon.loghat/?l=fa>

۲- علی اکبر دهخدا، لغت نامه، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه چ ۱ (دور جدید)، تهران، ۱۳۷۳، ذیل واژه «دولت».

۳- وینسنت اندرو، نظریه‌های دولت، ترجمه: حسین بشیریه، ۱۳۷۱، ص ۳۶.

۴- یدالله دادگر، مالیه عمومی و اقتصاد دولت، ۱۳۷۸، ص ۳۲.

۵- همان، ص ۳۱.